



אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון מ"ב
תשע"א
חספר 356

אנא בכח גדולת ימינך

העולם: מה שהוזכר בפסקת הפתיחה של מאמר זה ובשם סידורו של רבי יעקב עמדין, "בית יעקב". נראה כי אי אפשר להתעלם מנוכחות כה גבוהה של תפילה זו בסידור התפילה שלנו; (ז) בתפילת "קריאת שמע" שעל המיטה: בכמה סידורים משתלבת התפילה בקריאת שמע שעל המיטה. על פניו, ניתן לקשר וליחס מנהג זה עם מה שבסעיף הקודם בדבר האמירה בשעת הווידי.

בניסיוננו למצוא את שורשו של ריבוי זה ואת ייחודי מקומות אמירתו נרצה לפנות למה שכתבו המפרשים על תפילה שכתבו שהשיר נכתב, לדעת המקובלים, על השם (של הבורא יתברך) של מ"ב אותיות המוזכר בתלמוד (קידושין ע"א): "אמר רבי יהודה אמר רב, שם של מ"ב אותיות אין מוסרין אותו אלא למי שצנוע ועניו ועומד בחצי ימיו ואינו כועס ואינו משתכר ואינו מעמיד על מידותיו". על פי הגמרא, יש לנו ידיעות כי לקב"ה יש מבחינתנו וידיעותינו שמות מפורשים אחדים. ידוע על שם בן ד' אותיות (הוא כנראה מה שאנו מכנים: שם הויה) ויש שם בן י"ב אותיות (יש האומרים שרמוז בכינוי "הקדוש ברוך הוא" המכיל י"ב אותיות), ויש מעליו שם בן מ"ב אותיות, והוא הרמוז בשיר אנא בכח, ובמספר מילותיו (שבע שורות ובכל שורה שש מילים). מעליו יש אף שם בן ע"ב אותיות, שהוא כנראה גבוה מעל גבוה. מכל מקום, השיר רומז על הזכרת שם קדוש ונעלה של ה', ומכאן גם הוספת אמירת "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" מיד לאחר אמירת "אנא בכח", אמירה הנוהגת בסמוך להזכרת שם ה' שמעל השם הרגיל.

כשאנו מקשרים את תפילת "אנא בכח" לדברי המקובלים על שם בן מ"ב אותיות, נראה להוסיף עוד פרט מעניין המקשר אותנו לדבר נוסף שנמנה עם מ"ב מרכיבים. כותב הרמב"ם בהלכות בית הבחירה (ג, א): "נמצאת כל הגביעים שנים ועשרים והפרחים תשעה והכפתורים אחד עשר וכולן מעכבין זה את זה ואפילו חסר אחד מן השנים וארבעים מעכב את כולן". המנורה שהיא סמלו של האור האלוקי על ישראל, הרי היא על כפתוריה ופרחיה וכו' תשמש כראוי רק בשלמות רמזי שמו המלא של ה', ואם חיסר אחת מכל סימניה, לא תהא זו המנורה.

מעתה נרצה לומר דבר שיחבר את מעמדה של התפילה למקומות אמירתה. אולי כל מקום שבו עומד האדם בסיומו של פרק, בסיומה של תקופה, הוא עומד לפני השכינה. לכן הוא מסכם, קורא ואומר "ריבון העולם, הריני לפניך, ואמירת אנא בכח תלווה אותו במעמד נשגב זה". כך בנטילת הבוקר וכך בהגשת הקטורת בוקר וערביים; כך בסיום החול וכניסת השבת, וכך בקריאת שמע על המיטה ובווידי האחרון.

הרב יוסף אנטמן
מרצה בהתמחויות לתושב"ע ולתנ"ך

טבת תרע"ח (1919), נתנאל הכהן, החכם הספרדי, נקרא להיות נוכח בעת תליתם של יוסף לשינסקי, ונעמן בלינקיד בדמשק על ידי התורכים, לאחר שנשפטו על ריגול לטובת האנגלים במסגרת פעילות מחותרת ניל"י בעת ימי המלחמה העולמית הראשונה. כך מתאר חכם נתנאל בעיתון "חדשות הארץ" (אוקטובר 1919):

רועד כולי עמדתי שם, אל מול שני הנידונים, ויען יראתי פן אתבלבל, כתבתי על נייר שאלות אחדות ולבסוף סיימתי כך: אשריכם, מה צפון לכם על אשר מסרתם גופכם ונשמתכם לאהבת ה' ולאהבת ארצו, תהא מנוחתכם כבוד תחת כיסא כבודו יתברך.

בהמשך הוא מתאר את המילים האחרונות לפני התלייה: "אחר, הקראתי לפניהם קריאת שמע ו'אנא בכח גדולת ימינך', והם קראו אחרי מילה מילה". עד כאן כפי שמתואר אליעזר ליבנה בספרו: "ניל"י – תולדותיה של העזה מדינית" (הוצאת שוקן, ירושלים תשכ"א, עמ' 309). למקרא התיאור הזה נגעה בי השאלה מה מקומו של "אנא בכח" בעת מעמד הווידי והמיתה והאם כך המנהג. בדקתי את העניין ואכן מתברר שכך נהגו. בסידור "בית יעקב" לרבי יעקב עמדין (מהדורת צילום, לעמברג, תרס"ד, עמ' 396) כתב בסדר הווידי שיאמר תפילת אנא בכח. בהמשך אנסה לבאר את מעמדה ואת עניינה של תפילה זו והופעותיה בעתות השונות.

לפני הניסיון לברר את ה"למה", נבדוק את ה"כמה". והנה מתברר, שתפילה מיוחדת זו, שמקורה אגב אינו ברור, נאמרת ביותר פעמים והזדמנויות מכל תפילה אחרת שבסידור. כך נראית רשימת מקומות אמירתה בסידור התפילה: (א) נטילת ידיים של בוקר: וכך בסידור עבודת ישראל (מהדורה קלאסית, עמ' 2): "אחר שברך הברכה על הנטילה, ינגב היטב ידיו ויאמר בקשה זו: 'יהי רצון מלפניך וכו' וטהר ליבנו לעבדך באמת ובתמים, אמן'. ויאמר 'אנא בכח גדולת ימינך וגו''"; (ב) אמירת פרשת הקטורת בשחרית: בסידורים רבים מאוד, ואפשר לומר בכולם, מיד לאחר אמירת פרשת הקטורת מופיעה תפילת "אנא בכח"; (ג) קבלת שבת, לאחר מזמור לדוד, ולפני לכה דודי: מופיעה אמירת אנא בכח, ויותר נכון לומר שירת "אנא בכח", שכן כך נוהגים לשיר בציבור בערגה ובכיסופים מיוחדים. (אגב, זכורני, כד הווינא טליא, בלומדי במדרשיית נעם בפרדס חנה [לפני כחמישים שנה!]) אצל מרן הרב יהושע יגל זצ"ל, היה הניגון של "אנא בכח" מושר על ידו ואתו כל התלמידים, באופן מיוחד מאוד ומעורר לבבות!; (ד) אמירת פרשת הקטורת לפני תפילת מנחה: כנ"ל וכמו בשחרית, מיד לאחר אמירת פרשת צו ופרשת הקטורת מופיעה תפילת "אנא בכח"; (ה) לאחר ספירת העומר: כך יופיע כמעט בכל הנוסחים שלאחר ספירת העומר יאמר תפילת: הרחמן יחזיר עבודת בית המקדש למקומה וכו', ואחר כך יאמר "אנא בכח גדולת ימינך"; (ו) בעת הווידי בשעת פטירתו של אדם מן

"בקנאו את קנאתי"

קנאת פנחס הצילה את העם רק משום שנבעה מדבקות טהורה בה'.

בפרשה זו אנו קוראים על האופן שבו פנחס בן אלעזר בן אהרון הכהן מקנא לשם ה'. הפרשה מעלה את נושא הקנאה לשם ה' ומקומה בחייה הציבוריים של האומה. במעשה הקנאה הראשון בדברי ימי עמנו – מעשה שמעון ולוי בשכם – טענו שמעון ולוי, "ישמנו את רצון ה' בהענשתם של הפועלים נגד רצונו". ענה להם יעקב: "פעולתכם לא נבעה מקנאה טהורה בלבד, ויש אפוא לחוש לסכנה".

פזרם יעקב בישראל לשתי סיבות: למתן את קנאתם ולהחזיר בכל שבת ושבת מעט קנאה הנחוצה לקיום העם. נחזק בדוגמה מחיי היום יום: בעת תיבול מאכל אנו מפזרים מלח על גבי התבשיל כולו כדי שלא תיגרם מליחות רבה במקום אחד בלבד. זוהי גם מטרת פיזורם של שבת לוי ושמעון – להחליש אם חוס הקנאות ועזותה במקום אחד, ופיזורם מנגד כדי לחזק את הקנאות בישראל הנצרכת לקיומו של העם.

שבת לוי, אף שלא קיבל ברכה מיעקב מקבל תפקיד בעתיד עם ישראל. לוי הוא השבט שנבחר לתפקיד הנעלה של עבודת ה'. משבט לוי יצאו מנהיגים ונביאי עם כמשה רבנו, אהרון ומרים, ועד היום זהו השבט היחיד שניתן עדיין לזהותו וליחסו בעם ישראל, בכוהניו ובלווייו. כיצד ייתכן שדווקא לוי הננזף יהיה מעולה מכל שאר השבטים שהתברכו במפורש מפי יעקב? לוי אכן זכה וזיכך את קנאתו, והוא הראשון לכל מעשה קנאה טהורה לה', אך שמעון הידרדר לפריצת מסגרות ששיאה במעשה זמרי.

יוצא שהקנאה הטהורה היא תוצאה של דבקות פנימית בה'. תנאי יסודי הוא: קנאה טהורה, קנאה שהיא לשם שמיים בלבד. זוהי הקנאה המשובחת שבה מבטל אדם את כל

אישיותו, את רצונותיו ואת מחשבותיו כלפי דבר-אלוקים. רק קנאה זו משלבת ומסייעת בבנינו של עולם. הקנאה האמתית בה' נובעת בסדר זה: האדם מגיע להכרה שעם ישראל אינו יכול להתקיים במצב השפל שבו הוא מצוי, כפי שמעיד ה' שלולא פנחס היה מכלה ח"ו את עמו. תגובתו של האדם לנוכח מצב כללי קשה זה היא דבקות אישית מוגברת, חיזוק הכרתו הפנימית בה', כמצאיאות האמתית היחידה בכל הנמצא. כתוצאה ממדרגה רוחנית זו מופיעה הקנאה הטהורה לה'. כל מחשבות האדם נתונות לשאלה אחת: מהו רצון ה'?

פנחס הוא כלי נאמן להופעת קנאת ה' בעולם מתוך התחברות למקור הסמכות בעולם, מעניקה סמכות לקנא מחוץ למסגרת בית דין ובכך להציל עם. אם לא כן, הרי היא הרסנית. כשנחנך את עצמנו לדבקות בה' ולהכרה שהחטא משחית את הארץ, נחדש ימינו כקדם בנושא זה.

ואוסיף עניין לשוני בפרשה: בעברית אנו מבחינים בין קנאָ – לְקַנֵּא לְ. קנאָ – פירושו: עין צרה בטובת מישהו, כמו "ויקנאו בו אחיו" (ביוסף) (בראשית לו, יא). קנאָ לְ – מבטא התנגדות קשה לכל מי שפגע בדבר היקר לו מאוד: "קנא קנאתי לה' אלוהי צבאות" (מלכים א יט, י). זו קנאתו של פנחס (על פי מילון אבן שושן).

אנחנו כעם ישראל זכינו לתכונות גדולות ועצומות המלוות אותנו לאורך כל חיינו. מי יתן שנוכח לקבל ולהבין את עומקם של הירושות הללו. שנוכח לדבקות אמתית בבורא עולם ומתוך כך נזכה לגאולה שלמה במהרה ובקלות עוד השנה. אמן.

(הדברים שהובאו הם בשם הרב אביגדור נבנצל מתוך שיחותיו לספר במדבר).

קרבן אהרון
סטודנטית בהתמחות לספרות

בועז פולצ'ק

הנני שלחני
החברה להגנת הטבע

החברה להגנת הטבע, שנוסדה בשנת 1953 היא הארגון הסביבתי הוותיק והגדול בישראל.

בשנותיה הראשונות הייתה המדינה עסוקה בבנייה ובהתיישבות, אך ההשלכות הסביבתיות נדחקו לשוליים. דוגמה לכך היה מפעל ייבוש החולה בשנת 1953 שנחשב למפעל חלוצי, אך לא נבדקה המשמעות של אבדן בית גידול ייחודי על שלל הצמחים ובעלי החיים שבו והתוצאות הסביבתיות של ייבוש פני האגם. כדי למנוע את הנזקים הצפויים קמה קבוצת חברים בראשותם של היינריך מנדלסון, אמוץ זהבי ועזריה אלון וארגנה מאבק ציבורי ראשון מסוגו לשימור הטבע. הפעולה הצליחה בחלקה. הוקמה שמורת טבע ראשונה, אולם השמורה סבלה מתכנון גרוע ובעלי חיים וצמחים רבים בשמורה נעלמו ונכחדו.

המבצע הבא היה הגנה על פרחי הבר. למבצע זה הגיעה קבוצה שקראה לעצמה **החברה להגנת הטבע**, מצוידת במנגנון של יחסי ציבור: חולקו לוחות שנה בגני הילדים, גויסו משוררים לחיבור שירים בנושא ופורסמו דו"חות ומחקרים בעניין. ואכן נושא ההגנה על פרחי הבר הפך לעניין ציבורי, כמו שכתוב בשיר "הכול יודעים שכאן אסור לקטוף". מאז הובילה החברה מאבקים רבים, כמו שימור אתרים, הנגשת חופי הים והכינרת, השבת בעלי חיים לטבע ומניעת הכחדה של אחרים ועוד. פעילותה של החברה באה לידי ביטוי במספר תחומים:

חינוך: החברה משקיעה רבות בחינוך ארוך טווח לידעה ואהבת הארץ. פעילויות חינוך אלה מתקיימות בבתי ספר שדה הפזורים ברחבי הארץ. הראשון שבהם הוקם בעין גדי בשנת 1962. הוקמו גם חוגי סיור ומדי שנתיים מתקיימים כנסים פתוחים לכול ולצדם מגוון סיורים ללא תשלום לקהל הרחב.

מחקר: החברה קידמה את הפיכת ידיעת הארץ לנושא מחקר במוסדות אקדמיים. כמו כן אנשי החברה להגנת הטבע עמדו מאחורי מפעלים, כמו "מדריך ישראל" וכתבי העת "פשוש" ו"ארץ וטבע".

פעילות ציבורית ופוליטית: עוד בשנות השישים של המאה העשרים החברה השתלבה במסגרת ועדות התכנון ובפעילות חקיקתית למען שמירת הטבע.

בשנת 1980 זכתה החברה בפרס ישראל.

לעיון נוסף:

- טל, אלון, **הסביבה בישראל: משאבי טבע, משברים, מאבקים, ומדיניות – מראשית הציונות ועד המאה ה-21**, תל אביב: הקיבוץ המאוחד 2006.

- אתר החברה להגנת הטבע: <http://www.teva.org.il>